

Juridinio asmens dalyvio teisinis statusas bankroto procese

Egidija Tamošiūnienė

<https://orcid.org/0000-0001-6052-9609>
Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Privatinės teisės katedros partnerystės profesorė, dr.
Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-10222 Vilnius, Lietuva
Tel. (+370 5) 236 6185
El. paštas: egidija.tamosiuniene@gmail.com

Audronė Balsiukienė

<https://orcid.org/0000-0002-4382-6000>
Mykolo Romerio universiteto
Teisės mokyklos Privatinės teisės instituto doktorantė
Ateities g. 20, Vilnius, Lietuva
Tel. (+370 5) 271 4625
El. paštas: audrone.balsiukiene@gmail.com

Vigintas Višinskis

<https://orcid.org/0000-0002-7846-2016>
Mykolo Romerio universiteto
Teisės mokyklos Privatinės teisės instituto profesorius, dr.
Ateities g. 20, Vilnius, Lietuva
Tel. (+370 5) 271 4625
El. paštas: vigvis@gmail.com

Mykolas Kirkutis

<https://orcid.org/0000-0001-6317-177X>
Mykolo Romerio universiteto
Teisės mokyklos Privatinės teisės instituto lektorius, doktorantas
Ateities g. 20, Vilnius, Lietuva
Tel. (+370 5) 271 4625
El. paštas: mykolas.kirkutis@icloud.com

Šiame straipsnyje nagrinėjamos juridinio asmens dalyvių teisinio statuso bankroto procese problemos. Analizuojamas juridinio asmens dalyvių suinteresuotumas bankroto procese, aplinkybės, pagrindžiančios jų dalyvavimą šiame procese. Taip pat nagrinėjamos juridinio asmens dalyvių teisės ir pareigos bankroto proceso inicijavimo ir vykdymo stadijoje. Tiriama, kokius veiksmus gali atlikti juridinio asmens dalyviai, siekdami atkurti juridinio asmens mokumą ir nutraukti bankroto bylą. Be to, analizuojamos ir individualios įmonės savininko padėties individualios įmonės bankroto procese problemos.

Pagrindiniai žodžiai: bankrotas, juridinio asmens dalyviai, individuali įmonė.

The Legal Status of Members of a Legal Entity in Bankruptcy Proceedings

This article examines the problems of the legal status of members of a legal entity in bankruptcy proceedings. The article discusses the interest of member of a legal entity in the bankruptcy proceedings and what circumstances justify their participation in this process. The rights and obligations of members of a legal person at the stage of initiation and execution of bankruptcy proceedings are also examined. It analyzes the actions that can be taken by members of a legal entity in order to restore the solvency of the legal entity and terminate bankruptcy proceedings. The article also analyzes the problems of the position of an individual company owner in the bankruptcy proceedings of an individual company.

Keywords: bankruptcy, member of a legal entity, unlimited liability company.

Received: 28/05/2021. Accepted: 17/01/2022

Copyright © 2022 Egidija Tamošiūnienė, Vigintas Višinskis, Audronė Balsiukienė, Mykolas Kirkutis. Published by Vilnius University Press

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

Įvadas

Teismų praktikoje (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. vasario 28 d. nutartis civilinėje byloje) ir teisės doktrinoje (Mikuckienė, 2005) vyrauja nuomonė, kad bankroto proceso paskirtis yra apsaugoti nemokaus skolininko ir kreditorių teises bei interesus. Tačiau, neneigiant šio bankroto proceso tikslo, reikia įvertinti, kad bankroto procesas yra kolektyvinio pobūdžio, jame dalyvauja įvairūs teisinį suinteresuotumą šio proceso eiga ir jame priimamais sprendimais turintys asmenys. Bankrutuojančios įmonės kreditoriai nėra vieninteliai subjektai, kuriems bankroto procesas sukelti (gali sukelti) reikšmingų teisinių padarinių. Juridinio asmens dalyviai taip pat laikytini turinčiais suinteresuotumą bankroto proceso eiga ir baigtimi. Teisės doktrinoje juridinių asmenų dalyvio statusas bankroto procese plačiau nėra nagrinėjamas, tiesiog pripažįstama, kad jie nėra skolininkai ir nemokumo procesas vykdomas tik skolininko (juridinio asmens) atžvilgiu (Bork, 2020, 24). Kita vertus, aktyvus juridinio asmens dalyvių dalyvavimas nemokumo procese yra pripažįstamas Restruktūrizavimo ir nemokumo direktyvoje¹, kurioje reglamentuojama, kad dalyviai turi būti įtraukiami į restruktūrizavimo procesą (Boon, 2018).

Pagrindinis bendrovės tikslas yra siekti pelno jos akcininkams ir investuotojams. Taigi verslas iš esmės kuriamas siekiant finansinės naudos, kurią akcininkai gauna naudodamiesi jiems nuosavybės teise priklausančiomis bendrovės akcijomis. Akcininkų tikslas – tenkinti savo turtinius poreikius per juridinio asmens veiklą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. lapkričio 25 d. nutartis civilinėje byloje). Remiantis Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymo (toliau – JANĮ) 56 straipsnio 1 dalimi, bankroto procese juridinio asmens valdymo organai nuo teismo nutarties iškelti bankroto byla įsiteisėjimo dienos netenka savo įgaliojimų, tačiau juridinio asmens savininkai nuosavybės teise į įmonę išlaiko ir šio proceso metu. Juridinio asmens dalyviai išlaiko nuosavybės teise į įmonę viso bankroto proceso metu. Todėl kyla klausimų, koks yra juridinio asmens dalyvių suinteresuotumas šiame procese, kokias teises ir pareigas jie turi, kaip jie prisideda prie veiksmingo bankroto proceso tikslo įgyvendinimo (JANĮ 1 straipsnio 1 dalis).

Šio straipsnio tikslas yra atskleisti juridinio asmens dalyvių teisinę padėtį bankroto procese ir įvertinti, ar JANĮ reglamentavimas ir formuojama teismų praktika šioje srityje atitinka veiksmingo bankroto proceso tikslą ir kartu nėra paneigiama juridinio asmens savininko nuosavybės teisė. Šiems tikslams pasiekti keliami uždaviniai: 1) nustatyti juridinio asmens dalyvio, kaip bankroto proceso dalyvio, teisinį suinteresuotumą bankroto procese; 2) įvertinti juridinio asmens dalyvio teises ir pareigas inicijuojant bankroto procesą ir jo eigoje; 3) išnagrinėti juridinio asmens dalyvio teisinės padėties ypatumus individualios įmonės bankroto procese.

Šio straipsnio aktualumą rodo teisinio reglamentavimo pokyčiai. Iki JANĮ įsigaliojimo galiojęs Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas (toliau – ĮBĮ) nustatė įmonės savininkų apibrėžimą, gana išsamiai reglamentavo jų teisinį statusą bankroto procese. Tačiau JANĮ įmonės savininko apibrėžimo neliko, keitėsi juridinio asmens dalyvio teisių ir pareigų apimtis. Todėl tikslinga apžvelgti ir įvertinti, kokią įtaką tokie teisinio reguliavimo pokyčiai gali daryti teismų praktikai. Bankroto byloje dalyvaujančių asmenų procesinės padėties ir jų įstojimo į byla problemų analizei Lietuvos nemokumo teisės doktrinoje iš esmės dėmesio nėra skirta. Vienas iš pirmųjų bandymų aiškiau apibrėžti juridinio asmens dalyvių teisinį statusą įmonių bankroto procese buvo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Teisėjų senato 2001 m. gruodžio 21 d. nutarimas. Teisės doktrinoje yra aptarti kai kurie procesiniai bankroto

¹ Europos Parlamento ir Tarybos 2019 m. birželio 20 d. direktyva (ES) 2019/1023 dėl prevencinio restruktūrizavimo sistemų, skolų panaikinimo ir draudimo verstis veikla ir priemonių restruktūrizavimo, nemokumo ir skolų panaikinimo procedūrų veiksmingumui didinti, kuria iš dalies keičiama Direktyva (ES) 2017/1132 (Restruktūrizavimo ir nemokumo direktyva). *OJ L* 172, 2019, p. 18.

bylų nagrinėjimo aspektai (Norkus, 2004) bei juridinio asmens dalyvio – individualios įmonės savininko – teisinės padėties bankroto procese klausimai (Višinskis, 2005). Tačiau straipsnio autoriams nepavyko rasti aktualių teisės doktrinos darbų, analizuojančių būtent juridinio asmens dalyvių teisinį statusą (teises ir pareigas) bankroto procese.

Straipsnyje naudojami įprasti tokiems tyrimams apibendrinamasis, lyginamasis, analitinis metodai. Apibendrinamasis metodas naudojamas darant apibendrinamąsias išvadas, lyginamuoju metodu nagrinėti aktualūs užsienio valstybių teisinio reguliavimo pavyzdžiai. Analitinis metodas naudojamas pateikiant išvadas dėl JANĮ nuostatų, reglamentuojančių juridinio asmens dalyvio teisinį statusą bankroto procese, taikymo.

1. Juridinio asmens dalyvio suinteresuotumas bankroto procese

Remiantis Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – CK) 2.45 straipsniu, juridinio asmens dalyvis (akcininkas, narys, dalininkas ir kt.) yra asmuo, kuris turi nuosavybės teisę į juridinio asmens turtą, arba asmuo, kuris, nors ir neišsaugo nuosavybės teisių į juridinio asmens turtą, bet įgyja prievolinių teisių ir (ar) pareigų, susijusių su juridiniu asmeniu. Panašiai juridinio asmens dalyvis apibrėžiamas ir Europos Sąjungos nemokumo teisėje, kurioje dalininkas suprantamas kaip asmuo, turintis skolininko nuosavybės arba skolininko verslo dalį, įskaitant akcininką tiek, kiek tas asmuo nėra kreditorius (Restruktūrizavimo ir nemokumo direktyvos 2 straipsnio 1 dalies 3 punktas). Pažymėtina, kad, pagal anksčiau galiojusią ĮBĮ 2 straipsnio 9 dalį, įmonės savininku (savininkais) buvo laikomas įmonės dalyvis (dalyviai): akcininkas ar akcininkų grupė, kuriam (kuriems) priklausančios akcijos suteikia ne mažiau kaip 1/10 visų balsų, individualiosios įmonės savininkas, dalininkas (dalininkai), narys (nariai) ir valstybės, savivaldybės įmonės savininko teises ir pareigas įgyvendinanti institucija. Taigi ĮBĮ įtvirtinta sąvoka „įmonės dalyvis“ nebuvo tapati juridinio asmens dalyvio sąvokai, nustatyta CK 2.45 straipsnyje. Šiuo metu galiojančiame JANĮ nei įmonės savininko, nei juridinio asmens dalyvio sąvoka nepateikiama, todėl taikytinos CK teisės normos ir juridinių asmenų teisinę formą reguliuojančių specialiųjų įstatymų normos.

Minėta, kad JANĮ juridinių asmenų dalyvių teisinis statusas reglamentuojamas tik epizodiškai, įstatyme nėra atskirai pateikiama juridinio asmens dalyvio samprata ir jo teisinis statusas. Autorių nuomone, juridinio asmens dalyvių teisiniui statusui bankroto procese išanalizuoti visų pirma tikslinga įvertinti šių asmenų suinteresuotumą šiame procese. Tokia analizė gali būti atliekama kaip ekonominis ir teisinis juridinio asmens dalyvio suinteresuotumo vertinimas. Pagrindinis kriterijus, leidžiantis spręsti dėl juridinio asmens dalyvio ekonominio suinteresuotumo bankroto procese, yra jo nuosavybės teisė į įmonę. Juridinio asmens dalyvis išlaiko nuosavybės teisę į įmonę viso bankroto proceso metu. Nuosavybės teisės į juridinį asmenį išsaugojimą bankroto procese pagrindžia visų pirma teisė gauti likviduojamo juridinio asmens turtą. Remiantis JANĮ 93 straipsnio 3 dalimi, juridinio asmens turtą, kuris liko patenkinus kreditorių reikalavimus ir apmokėjus bankroto proceso išlaidas, nemokumo administratorius perduoda juridinio asmens dalyviams, vadovaudamasis konkrečius juridinio asmens teisinę formą reglamentuojančių įstatymu. Ekonominį juridinio asmens dalyvių suinteresuotumą bankroto procese rodo ir konkurencijos teisės, kurioje pripažinta, kad įmonės dalyviai ir bankroto procese turi pareigas, kylančias iš konkurencijos teisės nuostatų, taisyklių bankrutuojančiai įmonei taikymas. Pavyzdžiui, Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktikoje buvo spęstas klausimas, ar juridinio asmens dalyviai yra atsakingi už konkurencijos teisės taisyklių, reglamentuojančių koncentracijos įgyvendinimą, vykdymą, kai įmonei yra iškelta bankroto byla. Teismas nustatė, kad įstatymuose nenustatyta, jog, iškelus bankroto bylą įmonei, šios įmonės akcininkai praranda nuosavybės teisę į akcijas, visas

akcininkų turtines ir neturtines teises, ir nusprendė, kad <...> *kai įmonė, kuriai iškelta bankroto byla, vykdo veiklą, ji, kaip ūkio subjektas, neišnyksta iš rinkos, t. y. neišnyksta „ekonomiškai“ konkurencijos teisės prasme, o tai, kad akcininkų teisės bankroto procese yra apribotos, nesudaro pagrindo konstatuoti, jog akcininkas, įsigijęs tokios įmonės kontrolinį paketą, neturi pranešti Konkurencijos tarybai apie koncentraciją* (Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2020 m. sausio 16 d. nutartis administracinėje byloje). Tai leidžia teigti, kad juridinio asmens dalyviai, iškęlus įmonės bankroto bylą, nepraranda ne tik savo nuosavybės teisės į įmonę, bet ir turi vykdyti jiems viešojoje teisėje nustatytas pareigas, susijusias su įmone. Taigi, iškęlus juridinio asmens bankroto bylą, kai kurios iš viešosios teisės kylančios jo teisės ir pareigos, susijusios su juridinio asmens veikla, lieka.

Teisinis juridinio asmens dalyvio suinteresuotumas bankroto procese vertintinas pagal bankroto proceso tikslus ir jame sprendžiamų klausimų pobūdį. Analizuojant formuojamą teismų praktiką bankroto procese, galima teigti, kad juridinio asmens dalyvio suinteresuotumas bankroto procese yra vertinamas sprendžiant tik tam tikrus klausimus, t. y. nėra laikoma, kad juridinio asmens dalyvis turi suinteresuotumą visais šiame procese sprendžiamais klausimais. Teismų praktikoje, sprendžiant juridinio asmens dalyvio, kaip bankroto proceso dalyvio, suinteresuotumo klausimą, nurodoma, kad bendruoju požiūriu įmonės akcininkai, šiai įmonei bankrutuojant, nėra bankroto proceso dalyviai, tačiau ši bendroji taisyklė turi išimčių, kai savininko (akcininko, nario) teisės yra pakankamai veikiamos apribojimų, pritaikytų juridiniam asmeniui, jog gali būti pateisintas ir jų dalyvavimas bankroto procese. Bankrutuojančios įmonės akcininkai tam tikrais atvejais gali dalyvauti bankroto byloje trečiųjų asmenų, nepareiškiančių savarankiškų reikalavimų, statusu. Sprendžiant akcininkų įtraukimo į bylą klausimą turi būti įvertintas jų faktinis ir teisinis suinteresuotumas (turimo intereso reikšmingumas, dalyvavimo bankroto byloje tikslingumas ir panašios aplinkybės) dalyvauti bankroto procedūroje. Akcininko (juridinio asmens dalyvio) teisinis suinteresuotumas priklauso nuo faktų, kurių pagrindu ir nustatoma, kiek bankrutuojančio juridinio asmens dalyvio interesas gali būti paveiktas bankroto procedūros (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. birželio 3 d. nutartis civilinėje byloje). Tokia formuojama teismų praktika, viena vertus, pripažįsta juridinio asmens dalyvio teisinį suinteresuotumą bankroto procese, kita vertus, kelia teisinį neaiškumą, neapibrėžtumą dėl šiame procese priimamų sprendimų reikšmės juridinio asmens dalyviams vertinimo. Tai leidžia teigti, kad šiuo metu juridinio asmens dalyvio teisinis suinteresuotumas bankroto procese yra fragmentinis, vertinamas individualiai, atsižvelgiant į sprendžiamų klausimų pobūdį.

Tačiau galima teigti, kad juridinio asmens dalyvio dalyvavimas bankroto procese yra siejamas su jo ekonominiu ir teisiniu suinteresuotumu, bankroto proceso eiga ir jo metu priimamais sprendimais. Juridinio asmens dalyvio nuosavybės teisės į įmonę išsaugojimas bankroto procese rodo, kad jis yra suinteresuotas šiame procese priimamais sprendimais, kurie turi įtakos jo teisėms ir pareigoms.

2. Juridinio asmens dalyvio procesinis teisinis statusas bankroto proceso inicijavimo stadijoje

Analizuojant juridinių asmenų dalyvių teisinę padėtį bankroto procese, visų pirma tikslinga įvertinti ši statusą bankroto proceso inicijavimo stadijoje. Nemokumo proceso inicijavimo stadija turi būti veiksminga, jos metu turi būti sprendžiama, ar yra pagrindų kelti nemokumo bylą ir koku būdu (bankroto ar restruktūrizavimo) juridinio asmens mokumo problemos turi būti sprendžiamos. Todėl reikia įvertinti juridinio asmens dalyvių teisinę padėtį šioje bankroto proceso stadijoje atsižvelgiant į jos tikslus.

Visų pirma, kyla klausimas, ar juridinio asmens dalyviai turi teisę ir (ar) pareigą kreiptis dėl bankroto bylos iškėlimo. Pagal iki 2016 m. sausio 1 d. galiojusią ĮBĮ 8 straipsnio 1 dalies redakciją,

teisę ir pareigą kreiptis dėl bankroto bylos iškėlimo turėjo ne tik bendrovės vadovas, bet ir įmonės savininkas, kaip jis buvo apibrėžtas ĮBĮ 2 straipsnio 9 dalyje. Vėliau ši nuostata buvo pakeista nustatant, kad pareigą kreiptis dėl bankroto bylos iškėlimo turi vadovas ar kiti asmenys pagal kompetenciją (Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymo Nr. IX-216 4, 5, 8, 9, 10, 11, 23, 33 ir 36 straipsnių pakeitimo įstatymas), tačiau juridinio asmens dalyviams buvo palikta bankroto iniciatyvos teisė pagal ĮBĮ 5 straipsnio 1 dalies 2 punktą, t. y. kai tokia teisė jiems suteikta pagal atitinkamos teisinės formos juridinius asmenis reglamentuojančiuose įstatymuose ar steigimo dokumentuose nurodytas funkcijas ir kompetenciją.

Šiuo metu bankroto teisinius santykius reguliuojantis JANĮ aiškiai skiria dvi subjektų grupes nemokumo procesui inicijuoti – asmenis, turinčius pareigą (juridinio asmens vadovas ir likvidatorius), ir asmenis, turinčius teisę inicijuoti nemokumo procesą (juridinio asmens vadovas ir kreditorius) (JANĮ 5–6 straipsniai) (Tamošiūnienė *et al.*, 2020). Taigi pagal dabar galiojantį teisinį reglamentavimą, juridinio asmens dalininkai neturi ne tik pareigos, bet ir teisės kreiptis dėl nemokumo bylos iškėlimo. Tačiau diskutuotina, ar toks reglamentavimas, atsižvelgiant į juridinio asmens dalyvio išlaikomą teisę į juridinį asmenų bankroto procese, žinias apie įmonės nemokumo problemas, įmonės vadovo galimą pasyvumą reaguojant į nemokumo problemas, neleistų teigti, kad juridinio asmens dalyviai turi teisę inicijuoti juridinio asmens nemokumo (bankroto procesą), bent jau veikdami per bendrovės savininko sprendimus įgyvendinantį valdymo organą – vadovą.

Pažymėtina, kad ĮBĮ 8 straipsnio 1 dalyje nustatyta pareiga vadovui informuoti dalyvius apie negalimą atsiskaityti su kreditoriais arba sušaukti dalyvių susirinkimą, dalyvių susirinkimas turėjo įstatyme nustatytą 40 dienų terminą sprendimui dėl įmonės mokumo atkūrimo priimti. Teismų praktikoje buvo pripažinta, kad įmonės akcininkų (savininkų) informavimas apie įmonės finansinę padėtį ir bankroto proceso iniciatyvą (nesvarbu, kokia forma – teismine ar neteismine – ši procedūra yra inicijuojama) yra svarbus, tačiau, sprendžiant, ar įmonės akcininko (savininko) neinformavimas apie įmonei inicijuojamą bankroto procesą yra pakankamas pagrindas panaikinti šiuo klausimu priimtą kreditorių susirinkimo nutarimą, turi būti nustatyta, jog, pateikus jam atitinkamą informaciją, įmonės bankroto proceso galėjo būti išvengta (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. vasario 6 d. nutartis civilinėje byloje). Autorių nuomone, šis išaiškinimas nebeatitinka JANĮ imperatyvaus reguliavimo, todėl neturėtų būti taikomas aiškinant JANĮ 6 straipsnio 1 dalies 1 punktą.

Galiojančio JANĮ 6 straipsnio 1 dalies 1 punkte nustatyta, kad, juridiniam asmeniui tapus nemokiu, juridinio asmens vadovas privalo, be kita ko, nedelsdamas informuoti juridinio asmens dalyvius apie juridinio asmens nemokumą ir siūlyti spręsti juridinio asmens mokumo atkūrimo klausimą. Pažymėtina, kad ši norma turi būti sistemiskai aiškinama su ABĮ 24 straipsnio 2 dalies 6 punktu, nustatančiu, kad neeilinis visuotinis akcininkų susirinkimas turi būti sušauktas, jeigu bendrovė tampa nemoki arba yra žinoma, kad taps nemoki, kaip suprantama pagal JANĮ. Sisteminis šių normų aiškinimas leidžia teigti, kad tais atvejais, kai nemokia tampa akcinė bendrovė, privalo būti šaukiamas neeilinis visuotinis akcininkų susirinkimas, kuriame turėtų būti sprendžiamas juridinio asmens nemokumo problemų sprendimo klausimas. Taigi juridinio asmens dalyviai privalo būti informuojami apie juridinio asmens nemokumo problemas ir tokiu būdu sudaromos galimybės svarstyti, kaip šios problemos turi būti sprendžiamos.

Iš JANĮ parengiamųjų dokumentų matyti, kad šiame įstatyme įtvirtintos ikiteisminės tvarkos tikslas yra skatinti nemokumo proceso dalyvių bendradarbiavimą ieškant finansinių problemų sprendimo būdų, be to, siekiama įmonės, kaip pajamas kuriančio juridinio asmens, išsaugojimo. Todėl šioje stadijoje ne tik kreditorių, bet ir juridinio asmens dalyvių pagalba gali būti naudinga siekiant išvengti bendrovės nemokumo. Pasitaiko atvejų, kai, teismui iškėlus bankroto bylą, akcininkas skundžia tokį teismo procesinį sprendimą, nurodydamas, jog jis priėmė sprendimą išsaugoti įmonę ir investuoti nuosavas

lėšas, kurios bus panaudotos įmonės veiklai tęsti ir visiškai atsiskaityti su įmonės kreditoriais (Šiaulių apygardos teismo 2020 m. rugpjūčio 19 d. nutartis civilinėje byloje). Manytina, jei toks sprendimas yra priimamas juridinio asmens nemokumo proceso inicijavimo stadijos pradžioje ir įmonės mokumas yra atkuriamas, tai leidžia teigti, jog nėra pagrindo inicijuoti formalų nemokumo ginčų sprendimą teisme.

Apibendrinant galima teigti, kad juridinio asmens dalyvių dalyvavimas juridinio asmens bankroto proceso inicijavimo stadijoje yra siejamas su jo teise nuspręsti dėl įmonės nemokumo problemų sprendimo. Tokiu atveju juridinio asmens dalyviai visų pirma gali suteikti įmonei reikiamą finansinę paramą, kuri galėtų atkurti jos mokumą ir tokiu būdu būtų išvengta formalaus nemokumo ginčų nagrinėjimo teisme.

3. Juridinio asmens dalyvių teisės ir pareigos bankroto proceso vykdymo metu

Įsiteisėjus teismo nutarčiai iškelti juridinio asmens bankroto bylą, pradėdami JANĮ nustatyti bankroto proceso administravimo veiksmai. Juridinių asmenų bankroto procesas reiškia, kad įmonės valdymą perima nemokumo administratorius, modifikuojamas įmonės įsipareigojimų kreditoriams vykdymas ir atliekamos bankroto procedūros, skirtos įmonės turtui sukaupti, realizuoti ir kreditorių reikalavimams patenkinti. Taigi pagrindinis bankroto procedūrų tikslas yra sukaupti kuo daugiau įmonės turto, iš kurio bus tenkinamos bankroto proceso administravimo išlaidos ir kreditorių reikalavimai. Tačiau tai nereiškia, kad, atliekant bankroto proceso administravimo veiksmus, juridinio asmens dalyviai negali daryti įtakos šio proceso eigai bei ginti savo ir bankrutuojančio juridinio asmens interesus, siekdami atkurti jo mokumą.

Remiantis JANĮ 18 straipsniu, juridinio asmens vadovas ar likvidatorius ne vėliau kaip kitą darbo dieną nuo informacijos apie teismo priimtą pareiškimą dėl nemokumo bylos iškėlimo gavimo dienos apie tai informuoja juridinio asmens dalyvius. Taigi juridinio asmens dalyviai turi būti informuojami apie nemokumo (bankroto) bylos inicijavimą teisme. Atitinkamai, pareiškimo dėl nemokumo (bankroto) bylos iškėlimo nagrinėjimo teisme metu juridinio asmens dalyviai turi pareigą bendradarbiauti su pareiškimą nagrinėjančiu teismu. JANĮ 20 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad teismas, priėmęs pareiškimą dėl nemokumo bylos iškėlimo, turi teisę: įpareigoti kreditorius, juridinio asmens dalyvius, juridinio asmens valdymo organų narius, buhalterį, kitus atsakingus darbuotojus pateikti teismui papildomus dokumentus, reikalingus juridinio asmens nemokumo bylai nagrinėti, bei kviešti į teismą kreditorius, juridinio asmens dalyvius, juridinio asmens valdymo organų narius, buhalterį, kitus atsakingus darbuotojus ir reikalauti iš jų rašytinių paaiškinimų, susijusių su juridinio asmens nemokumo byla. Todėl, sprendžiant dėl juridinio asmens nemokumo (bankroto) bylos iškėlimo, juridinio asmens dalyviai turi procesines pareigas teikti teismui reikiamą informaciją ir duoti paaiškinimus, susijusius su nagrinėjamu klausimu.

Procesinis juridinio asmens dalyvio teisinis statusas bankroto byloje JANĮ nėra išspręstas, jo ne-reglamentavo ir anksčiau galiojęs ĮBĮ. Kasacinis teismas dar 2008 metais suformulavo taisyklę, kad į bankroto bylą kaip tretieji asmenys, nepareiškiantys savarankiškų reikalavimų, teismui konstatavus pakankamą teisinį suinteresuotumą, gali būti įtraukiami įmonės savininkai, akcininkai, laiduotojai ir kt. (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. balandžio 8 d. nutartis civilinėje byloje). Šios kasacinio teismo suformuotos praktikos yra laikomasi iki šiol (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. birželio 3 d. nutartis civilinėje byloje). Taigi, tiek pagal anksčiau, tiek pagal dabar formuojamą teismų praktiką, juridinio asmens dalyvis turi pagrįsti pakankamą teisinį suinteresuotumą, kad taptų bankroto byloje dalyvaujančiu asmeniu. Tačiau svarstyтина, ar toks aiškinimas gali būti taikomas ir iš esmės pasikeitus JANĮ teisiniui reglamentavimui.

Nustačius, kad juridinio asmens dalyviai turi ekonominę ir teisinę suinteresuotumą bankroto procese, kyla klausimas, ar jie turi teisę dalyvauti kreditorių susirinkime (komitete), skūsti jame priimtus spren-

dimus. Kreditorių susirinkime (komitete) yra sprendžiami bankroto proceso eigai reikšmingi klausimai, visų pirma, klausimai, susiję su juridinio asmens turto realizavimu (JANĮ 86 straipsnis). Pagal anksčiau galiojusį teisinį reguliavimą, bankrutuojančios įmonės savininkas (savininkai) galėjo dalyvauti kreditorių susirinkimuose be balsavimo teisės (IBĮ 22 straipsnio 6 dalis), tačiau JANĮ juridinio asmens dalyviams šios teisės nesuteikia, jeigu jie nėra įtraukti nemokumo byloje kaip dalyvaujantys asmenys (JANĮ 45 straipsnio 2 dalies 2 punktas). Manytina, kad, atsižvelgiant į kreditorių susirinkime (komitete) sprendžiamus klausimus ir juose priimamų sprendimų privalomumą nemokumo proceso dalyviams, juridinio asmens dalyviai turi teisę jame dalyvauti ir skūsti kreditorių susirinkimo (komiteto) sprendimus. Autorių nuomone, teismų praktikoje pagrįstai teigiama, kad JANĮ 55 straipsnio 2 dalyje nustatytas asmenų, turinčių teisę skūsti kreditorių susirinkimo nutarimus, sąrašas turi būti aiškinamas kaip apimantis ir juridinio asmens dalyvių teisę teisme ginčyti kreditorių susirinkimo sprendimus, sukeliančius jiems teisinių padarinių (Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. vasario 2 d. nutartis civilinėje byloje).

Tačiau teismų praktikoje teisinis akcininkų suinteresuotumas jiems skundžiant kreditorių susirinkimo nutarimus vertinamas nevienodai: pavyzdžiui, vienoje civilinėje byloje teismas pripažino, kad akcininkas (civilinės bylos duomenimis, jam priklausė 50 proc. bankrutuojančios bendrovės akcijų), iš esmės siekiantis atkurti įmonės veiklą, turi pagrįstą teisinį suinteresuotumą ginčyti kreditorių susirinkimo nutarimą, kuriuo paskirtas įmonės nemokumo administratorius. Pažymėtina, kad šiuo atveju akcininkas nesutiko su atsakovei išskeltu bankrotu ne teismo tvarka, siekė atkurti įmonės mokumą, įvardijo priemones, įskaitant akcininkų įnašus, įmonės mokumo problemoms spręsti (Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. vasario 23 d. nutartis civilinėje byloje); akcininkas, turintis 77 proc. akcijų, pateikęs akcininkų protokolą, kuriame numatyti papildomi įnašai juridinio asmens veiklai ir skoloms padengti, taip pat mokėjimo nurodymus, patvirtinančius šių lėšų pervedimą į bankrutuojančio juridinio asmens sąskaitą, taip pat buvo pripažintas turintis teisinį suinteresuotumą (Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. vasario 2 d. nutartis civilinėje byloje). Kitoje byloje (Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. balandžio 1 d. nutartis civilinėje byloje) teismas pažymėjo, kad nors įmonės akcininkai turi interesą gauti įmonės turto dalį, likusį turtą paskirsčius kreditoriams, ir akcininkas yra suinteresuotas, kad turtas bankroto procese būtų parduotas kuo didesne kaina, tačiau to nepakako, kad akcininkas, valdantis 35 208 vnt. bendrovės akcijų², būtų pripažintas turintis pakankamą teisinį suinteresuotumą bylos baigtimi. Tokia teismų praktika, matyt, nulemta teisinio reglamentavimo neaiškumo ir neapibrėžtumo, susijusio su asmenų, turinčių teisę skūsti kreditorių susirinkimo sprendimus, statusu. Taip pat tai rodo, kad teismų praktikoje skirtingai sprendžiamas juridinio asmens dalyvių teisės skūsti teismui kreditorių susirinkimo (komiteto) sprendimus, klausimas. Todėl, pritariant teismų praktikai, kad juridinio asmens dalyvis turi teisę skūsti teismui tokius sprendimus, svarstyтина, ar JANĮ 55 straipsnio 2 dalyje nustatytas asmenų, turinčių teisę skūsti kreditorių susirinkimo sprendimus, sąrašas neturėtų būti plečiamas.

Vienas iš svarbiausių juridinio asmens dalyvių interesų ir teisė bankroto procese yra galimybė spręsti dėl juridinio asmens nemokumo jį atkuriant (įvykdant visus kreditorių reikalavimus) ar vykdant derybas su kreditoriais. JANĮ parengiamuosiuose dokumentuose pažymėta, kad įmonės mokumas, iškėlus bankroto bylą, gali keistis ir dėl įmonės turinių klausimų sprendimų teismuose, o galimybė atkurti verslą skatina teigiamą visuomenės požiūrį į sunkumus patiriančius verslininkus, gerina investicinį klimatą. Galimybė bankrutuojančiam juridiniam asmeniui pasirengti restruktūrizavimui ir nutraukti bankroto bylą turėtų būti patraukli visiems bankroto proceso dalyviams. Taip pat pripažįstama, kad ne tik nedidelė kreditorių pagalba, bet ir verslo idėja arba pasikeitusi padėtis rinkoje gali iš esmės pakeisti pripažinto nemokiu juridinio asmens situaciją. Teismų praktikoje pripažįstama, kad įmonės akcininkas

² Iš viešai skelbiamos nutarties nenustatyta, kokia yra suinteresuoto asmens turimo akcijų skaičiaus bendra dalis.

(savininkas) yra suinteresuotas, jog įmonė, kurios dalyvis jis yra, išliktų rinkoje veikiančiu asmeniu (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. vasario 6 d. nutartis civilinėje byloje).

Juridinio asmens dalyvių teisinis suinteresuotumas išsaugoti juridinį asmenį bankroto procese ir atkurti jo mokumą yra susijęs su JANĮ 78 straipsnio 1 dalyje nustatytais bankroto bylos nutraukimo pagrindais: 1) visi kreditoriai atsisako savo reikalavimų; 2) juridinis asmuo atsiskaito su visais kreditoriais; 3) patvirtinama taikos sutartis; 4) iškeliami restruktūrizavimo byla. Bankroto byla gali būti nutraukta iki teismo sprendimo dėl juridinio asmens pabaigos įsiteisėjimo dienos, išskyrus JANĮ 78 straipsnio 1 dalies 4 punkte nustatytą atvejį. Sprendimas iškelti restruktūrizavimo bylą ir nutraukti bankroto bylą gali būti priimtas tik iki teismo nutarties likviduoti juridinį asmenį dėl bankroto įsiteisėjimo dienos (JANĮ 78 straipsnio 2–3 dalys).

Iš esmės JANĮ 78 straipsnio 1 dalies 2–4 punktuose nustatyti bankroto bylos nutraukimo pagrindai yra siejami su juridinio asmens kreditorių reikalavimų patenkinimu ar tolesniu juridinio asmens nemokumo problemų sprendimu restruktūrizavimo būdu. Juridinio asmens galimybės atsiskaityti su savo kreditoriais gali atsirasti iš nemokumo proceso metu vykdomos ūkinės komercinės veiklos, nuginčijus įmonės sandorius, atgavus turtą ir kt. Tačiau toks atsiskaitymas su kreditoriais galimas ir aktyviai dalyvaujant juridinio asmens dalyviams, visų pirma, atlyginant kreditorių reikalavimus ar derantis su jais dėl taikos sutarties sudarymo ar restruktūrizavimo plano patvirtinimo galimybės. Taigi įstatymas ne tik sudaro galimybių juridinio asmens savininkams išsaugoti įmonę, bet ir imtis aktyvių veiksmų siekiant ją išsaugoti. Juridinio asmens dalyvių aktyvumas nutraukiant bankroto bylą minėtais pagrindais aiškiai pripažįstamas ir teismų praktikoje. Pavyzdžiui, teismų praktikoje aiškinant bankroto bylos nutraukimo pagrindą, kai įmonė atsiskaito su visais kreditoriais, nurodoma, kad „... svarbiausias bankroto bylos atsiskaičius su kreditoriais nutraukimo pagrindas yra tiesiogiai susijęs su bankroto proceso tikslu – siekiu patenkinti visų įmonės kreditorių reikalavimus, nes būtent šis tikslas yra galutinis bankroto procedūrų rezultatas. Siekdami šio tikslo turėtų aktyviai bendradarbiauti visi bankroto proceso dalyviai, įskaitant nemokios įmonės dalyvius (savininkus, akcininkus ir pan.) ...“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. balandžio 12 d. nutartis civilinėje byloje).

Remiantis JANĮ 79 straipsnio 1 dalies 3 punktu, pasiūlymą restruktūrizuoti juridinį asmenį arba sudaryti taikos sutartį kreditorių susirinkimui gali pateikti ir juridinio asmens dalyviai atitinkamo juridinio asmens teisinę formą reglamentuojančio įstatymo nustatyta tvarka, o jeigu toks įstatymas šios tvarkos nenustato, juridinių asmenų steigimo dokumentuose nustatyta tvarka – dalyvių susirinkime dalyvaujančių juridinio asmens dalyvių 2/3 balsų dauguma. Taigi, įstatymas nustato juridinio asmens dalyvių iniciatyvos teisę inicijuoti taikos sutarties sudarymą ar įmonės restruktūrizavimą bankroto procese. Atskirai įstatyme išskirtas ir neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens bankroto ypatumas – nemokumo administratorius ne vėliau kaip per 30 dienų nuo nutarties iškelti bankroto bylą įsiteisėjimo dienos privalo informuoti neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens dalyvius apie jų teisę siūlyti sudaryti taikos sutartį arba inicijuoti restruktūrizavimą (JANĮ 79 straipsnio 2 dalis).

Tiek taikos sutarties sudarymas, tiek restruktūrizavimo proceso pradėjimas bankroto procese yra negalimi be juridinio asmens dalyvių pritarimo. Remiantis JANĮ 80 straipsnio 4 dalimi, taikos sutarčiai turi pritarti juridinio asmens dalyviai atitinkamo juridinio asmens teisinę formą reglamentuojančio įstatymo nustatyta tvarka, o jeigu toks įstatymas šios tvarkos nenustato, – dalyvių susirinkime dalyvaujančių juridinio asmens dalyvių 2/3 balsų dauguma. Atitinkamai restruktūrizavimo byla gali būti iškelta tik kartu patvirtinant restruktūrizavimo planą (JANĮ 81 straipsnio 2 dalis) ir šio plano projektui turi pritarti juridinio asmens dalyviai JANĮ 106 straipsnyje nustatyta tvarka (JANĮ 81 straipsnio 4 dalis).

Kitas reikšmingas aktyvaus juridinio asmens dalyvių dalyvavimo bankroto proceso pavyzdys yra juridinio asmens (ar jo esminės dalies) pardavimas bankroto proceso metu (JANĮ 87 straipsnis). Tai

yra naujas juridinio asmens turto realizavimo būdas, jo nebuvo anksčiau reglamentuota [B]. Įmonės pardavimas pripažįstamas UNCITRAL įstatyminės nemokumo teisės taisyklėse (angl. *Legislative Guide on Insolvency Law*, 2005), kuriose toks pardavimas (angl. *sale as a going concern*) suprantamas kaip visos ar esminės verslo dalies pardavimas ar perkėlimas kaip priešprieša įmonės turto pardavimui dalimis ir įmonė galėtų būti parduodama, kai jos bendra turto vertė yra didesnė, nei įmonės turto pardavimas atskirai. Įmonės pardavimo procedūra išsamiai reglamentuota ir Europos teisės instituto parengtoje apžvalgoje dėl verslo gelbėjimo (*Rescue of Business in Insolvency Law*, 2017).

Nors pagal JANĮ nustatytą juridinio asmens pardavimo modelį juridinio asmens dalyviai sprendimo dėl juridinio asmens pardavimo nepriima (tokia teisė yra suteikta kreditorių susirinkimui), tačiau diskutuotina, kad nustatytas dalyvių procesinis statusas ir suinteresuotumas bankroto procese nelemia aktyvaus jų dalyvavimo parduodant įmonę. Visų pirma, juridinio asmens dalyviai, kaip įmonės savininkai, dažnai geriausiai žino, kiek įmonė turi turto, jo ypatumus, veiklos sritį, rinkos pobūdį ir kitas, su įmonės ūkine komercine veikla susijusias aplinkybes. Taip pat savininkų turimi verslo ryšiai, žinios ir patirtis galėtų padėti rasti tinkamiausią juridinio asmens pirkėją. Pažymėtina, kad remiantis Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 704 straipsniu, priverstinio vykdymo procese skolininkas dalyvauja aktyviai bei pats gali siūlyti savo turto pirkėją ir teismų praktikoje toks skolininko turto realizavimo būdas yra pripažįstamas prioritėtinu (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. gegužės 9 d. nutartis civilinėje byloje). Manytina, kad, atsižvelgiant į bankroto, kaip kolektyvinio vykdymo proceso, sampratą, iš esmės tokia teisė siūlyti juridinio asmens pirkėją turėtų būti suteikiama ir juridinio asmens dalyviams. Toks juridinio asmens dalyvių siūlymas kreditorių susirinkimui ar nemokumo administratoriui nebūtų privalomas, tačiau galėtų užtikrinti veiksmingesnį juridinio asmens pardavimą, sudaryti sąlygas jį parduoti už didžiausią kainą. Taip pat tokiu būdu būtų mažinamos bankroto proceso administravimo išlaidos, nes nemokumo administratorius neturėtų imtis papildomų veiksmų dėl galimų juridinio asmens pirkėjų paieškų.

Apibendrinant darytina išvada, kad juridinio asmens dalyviai gali dalyvauti juridinio asmens bankroto procese. Visų pirma juridinio asmens dalyviai turi teisę ginčyti kreditorių susirinkimo ir komiteto sprendimus, kurie daro įtaką jų teisėms ir pareigoms. Taip pat juridinio asmens dalyviai turi teisę inicijuoti bankroto bylos nutraukimą, teikti siūlymą sudaryti taikos sutartį ar pradėti restruktūrizavimo procesą. Toks juridinių asmenų dalyvių dalyvavimas bankroto procese sietinas su veiksmingo nemokumo proceso tikslu – įmonės mokumo atkūrimu, kreditorių reikalavimų atlyginimu ir galimybėmis išsaugoti veikiančią įmonę.

4. Bankrutuojančios individualios įmonės dalyvio statusas bankroto procese

Individuali įmonė yra specifinė verslo organizavimo forma, kuria, kaip ir steigiant ribotos civilinės atsakomybės juridinius asmenis, yra siekiama finansinės naudos vykdant ūkinę komercinę veiklą. Remiantis Lietuvos Respublikos individualių įmonių įstatymo (toliau – III) 2 straipsnio 1 dalimi, individuali įmonė pasižymi tuo, kad ji yra neribotos civilinės atsakomybės privatusis juridinis asmuo. Todėl, jeigu prievolėms įvykdyti neužtenka neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens turto, juridinio asmens dalyvis atsako savo asmeniniu turtu (CK 2.50 straipsnio 4 dalis). Dėl individualios įmonės specifiškumo šio juridinio asmens bankroto vykdymas turi tam tikrų ypatumų, nes jis yra neatsiejamas nuo paties neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens dalyvio.

Bankrutuojančios individualios įmonės dalyviai iš esmės turi tas pačias teises ir pareigas, kaip ir ribotos civilinės atsakomybės privataus juridinio asmens dalyviai – teisę būti informuotiems apie bendrovės finansinius sunkumus, prieš kreipiantis į teismą dėl bankroto bylos iškelimo, turi pareigą informuoti kreditorius, siūlant sudaryti susitarimą dėl pagalbos, ar bankroto procesą vykdyti ne teismo tvarka, turi teisę inicijuoti pasiūlymą restruktūrizuoti juridinį asmenį arba sudaryti taikos sutartį.

Dėl individualios įmonės specifiškumo (įmonės savininko civilinės atsakomybės subsidiarumo dėl įmonės prievolių vykdymo) neribotos civilinės atsakomybės juridinių asmenų dalyviai turi pareigą pateikti viso savo turimo asmeninio turto, įskaitant ir priklausančio bendrosios jungtinės nuosavybės teise, sąrašą (JANĮ 57 straipsnio 2 dalis), o į kreditorių sąrašą įtraukiami ne tik neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens kreditoriai, bet ir šio juridinio asmens dalyvio kreditoriai (JANĮ 17 straipsnio 2 dalies 3 punktas, 27 straipsnio 3 dalies 1 punktas). Pažymėtina, kad individualios įmonės likvidavimas dėl bankroto nėra prilyginamas įmonės savininko bankrotui ir nereikia individualios įmonės savininko prievolių dėl bankroto pasibaigimo (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. lapkričio 13 d. nutartis civilinėje byloje). Be to, negali būti keliami fizinio asmens bankroto byla, jeigu paaiškėja, kad yra iškelta neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens, kurio dalyvis yra fizinis asmuo, byla (Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymo 5 straipsnio 8 dalies 6 punktas, 10 straipsnio 1 dalies 7 punktas).

Individualios įmonės savininko, kaip ir kitų juridinio asmens dalyvių, procesinė teisinė padėtis nei ĮBĮ, nei JANĮ tiesiogiai neregamentuojama. Tačiau teismų praktikoje laikomasi pozicijos, kad individualios įmonės savininkas turi būti patrauktas kaip bendraatsakovis įmonės bankroto byloje. Manytina, kad tokia formuojama praktika yra pagrįsta, nes tokia individualios įmonės savininko procesinė padėtis kyla iš teisės normų, pagal kurias neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens savininkas per tuos pačius terminus kaip ir juridinis asmuo privalo pateikti administratoriui viso savininko turimo turto sąrašą, įskaitant ir turtą, kuris yra bendroji jungtinė nuosavybė (JANĮ 57 straipsnio 2 dalis); išieškojimas pagal individualios įmonės prievolės gali būti nukreipiamas į neribotos civilinės atsakomybės įmonės savininko turtą (33 straipsnio 1 dalis; JANĮ 88 straipsnis). Individualios įmonės savininkas, būdamas bankroto proceso dalyviu, įgyja ir specifines procesines teises: pavyzdžiui, teisę būti atleistam nuo žyminio mokesčio (Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. balandžio 29 d. nutartis civilinėje byloje), skųsti kreditorių susirinkimo nutarimus (Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. balandžio 1 d. nutartis civilinėje byloje) ir jiems, kitaip nei ribotos civilinės atsakomybės juridinių asmenų dalyviams, nereikia įrodinėti teisinio suinteresuotumo bylos baigtimi. Autorių nuomone, tai, kad neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens dalyvis – individualios įmonės savininkas – yra įtrauktas bankroto byloje kaip dalyvaujantis asmuo, išsprendžia kai kuriuos procesinius klausimus, pavyzdžiui, individualios įmonės savininkas gali dalyvauti kreditorių susirinkimuose be balsavimo teisės, taigi turi galimybę gauti ir disponuoti visa bankroto procese aktuali informacija, gali efektyviai formuoti ir teikti siūlymus dėl restruktūrizavimo ir taikos sutarties sudarymo.

JANĮ 88 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens dalyvių turtas gali būti perduodamas tik įsiteisėjus teismo nutarčiai išieškoti iš neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens dalyvių turto. Aiškinant galimybę nukreipti išieškojimą į individualios įmonės savininko turtą, nurodoma, kad teismas sprendžia tik dėl sąlygų leisti nukreipti išieškojimą į individualios įmonės savininko turtą egzistavimo, t. y. aiškinasi, ar įmonės turto nepakanka prievolėms įvykdyti, vertina taikos sutarties nesudarymo aplinkybes. Šias sąlygas nustatęs ir įvertinęs teismas leidžia arba neleidžia nukreipti išieškojimą į individualios įmonės savininko turtą. Įstatymas numato imperatyvią sąlygą, kuri turi būti įvykdyta, kad į įmonės savininko turtą apskritai galėtų būti nukreipiamas išieškojimas (Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. sausio 28 d. nutartis civilinėje byloje).

Tačiau diskutuotina, kad liko teisinė juridinių asmenų nemokumo (bankroto) proceso reglamentavimo spraga dėl individualios įmonės savininko situoktinio dalyvavimo individualios įmonės bankroto procese. Individualios įmonės savininkas atsako ne tik savo asmeniniu, bet ir jungtinės situoktinių nuosavybės teise priklausančiu turtu (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gruodžio 7 d. nutartis civilinėje byloje). Teismų praktikoje pasitaikė situacija, kai apeliacinės instancijos teismas panaikino pirmosios instancijos teismo nutartį tuo pagrindu, kad teismas leido nukreipti išieškojimą į savininko turtą, kuris priklausė ir individualios įmonės savininko situoktinei, dėl absoliučių negaliojimo pa-

grindų, nes individualios įmonės savininko sutuoktinė nebuvo įtraukta į civilinės bylos, kurioje buvo sprendžiama dėl leidimo nukreipti išieškojamą į bendrosios jungtinės nuosavybės teisę priklausantį turtą, nagrinėjimą (Lietuvos apeliacinio teismo 2017 m. vasario 28 d. nutartis civilinėje byloje). Kyla pagrįstas klausimas – kuriame bankroto bylos nagrinėjimo etape tampa aktualus individualios įmonės savininko (-ės) sutuoktinės (-io) įtraukimo į civilinės bylos nagrinėjimą klausimas, ar būtų pagrįsta įtraukti individualios įmonės savininko (-ės) sutuoktinę (-į) bendraatsakoviu civilinėje byloje? Manytina, kad, siekiant teisinio tikrumo ir aiškumo, šie klausimai turėtų būti reglamentuojami įstatyme.

Taip pat problemų kelia individualios įmonės savininkų kreditorių reikalavimų tenkinimas bankroto procese. Teismų praktikoje pripažįstama, kad individualios įmonės savininko kreditoriai turi teisę reikšti savo reikalavimus individualios įmonės savininkui jo individualios įmonės bankroto procese (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. gruodžio 15 d. nutartis civilinėje byloje). Be to, individualiai įmonei išskėlus bankroto bylą, individualios įmonės dalyvio kreditoriai turėtų būti traukiami į bankroto bylos procedūras ir turėtų būti sudaroma viena bendra bankrutuojančios įmonės kreditorių ir jos dalyvio kreditorių eilė; tokiu būdu visiems kreditoriams būtų suteikiamos vienodos teisės ir taip būtų išlaikomas individualiosios įmonės, jos savininko ir jų kreditorių interesų pusiausvyros principas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. vasario 28 d. nutartis civilinėje byloje). Realizavus turtą yra tenkinami kreditorių reikalavimai JANĮ nustatyta tvarka, kuri yra vienoda tiek ribotos, tiek neribotos civilinės atsakomybės juridinių asmenų kreditoriams. Vadovaujantis JANĮ 94 straipsnio 2 dalies 1 punktu, pirmąja eile tenkinami kreditorių, suteikusių įkeitimu ir (ar) hipoteka neužtikrintą naują ir (ar) tarpinį finansavimą, reikalavimai, kilę juridiniam asmeniui negražinus paskolų sutartyse nustatytais terminais; su darbo santykiais susiję darbuotojų reikalavimai; reikalavimai dėl valstybinio socialinio draudimo, privalomojo sveikatos draudimo įmokų ir įmokų į Garantinį fondą ir Ilgalaikio darbo išmokų fondą; reikalavimai dėl neįvykdytų prievolių iš bankroto metu vykdytos ūkinės komercinės veiklos. Antrąja eile tenkinami visi likusieji kreditorių reikalavimai (JANĮ 94 straipsnio 2 dalies 2 punktas).

Teisės doktrinoje dar 2005 metais buvo keliamas klausimas, ar, įtraukus į individualios įmonės bankroto procesą šios įmonės savininko kreditorius, materialinė atsakomybė už savininko prievoles tenka ir pačiai įmonei, nors teisinio pagrindo tokiai įmonės atsakomybei atsirasti nėra (Višinskis, 2005). Pripažįstant, kad individualios įmonės savininko kreditorių reikalavimai turi būti tenkinami JANĮ 94 straipsnio nustatyta tvarka, kyla klausimas, ar toks teisinis reguliavimas atitinka socialinius tikslus. Pavyzdžiui, CPK 754 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad priverstinio vykdymo procese pirmąja eile patenkinami reikalavimai išieškoti išlaikymą ir reikalavimai atlyginti žalą, padarytą suluošinimu ar kitokiu sveikatos sužalojimu, taip pat atsiradusią dėl maitintojo netekimo. Tačiau JANĮ 94 straipsnyje šie reikalavimai nėra nurodyti kaip tenkintini pirmąja eile. Remiantis formuojama teismų praktika, individualios įmonės bankroto procese kartu tenkinami tiek individualios įmonės, tiek jos savininko, kuriam nėra iškelta fizinio asmens bankroto byla, kreditorių reikalavimai. Tokie individualios įmonės savininko kreditoriai, kurių reikalavimai priverstinio vykdymo procese tenkinami pirmąja eile, individualios įmonės bankroto procese atsiduria aiškiai blogesnėje padėtyje, nes jų reikalavimai tenkinami tik antrąja eile (JANĮ 94 straipsnio 2 dalies 2 punktas). Toks teisinis reglamentavimas yra socialiai neteisingas ir pažeidžia prioritetinių individualios įmonės savininko kreditorių interesus bei laikytinas įstatymo spraga, kurią įstatymų leidėjas turi aiškiai reglamentuoti įstatyme. Pažymėtina, kad toks siūlymas atitinka ir formuojamą teismų praktiką, kurioje pripažįstama, jog toks eiliškumas akivaizdžiai prieštarauja bendriesiems civilinės teisės principams (CK 1.5 straipsnis), nes išlaikymo mokėjimas yra žymiai svarbesnis negu mokesčiai valstybei, darbo užmokestis ar apmokėjimas už žemės ūkio produkciją, todėl tokie finansiniai reikalavimai tvirtintini pirmąja eile (Lietuvos apeliacinio teismo 2006 m. kovo 23 d. nutartis civilinėje byloje).

Išvados

1. Juridinio asmens dalyvio suinteresuotumas atsiskleidžia atliekant teisinį ir ekonominį juridinio asmens dalyvio padėties bankroto procese vertinimą. Jo suinteresuotumą visada pagrindžia nuosavybės teisės į įmonę išsaugojimas, pareiga vykdyti viešojoje teisėje nustatytas pareigas, susijusias su įmone, ir bankroto procese priimamų sprendimų, kurie gali daryti poveikį jo teisėms ir pareigoms, priėmimas. Tačiau šiuo metu dėl dalyvių teisinio suinteresuotumo bankroto procese sprendžiama kiekvienu atveju individualiai, todėl tai kelia teisinį neaiškumą ir neapibrėžtumą.
2. Juridinio asmens bankroto proceso inicijavimo stadijoje įmonės dalyvio suinteresuotumas yra siejamas su teise nuspręsti dėl įmonės nemokumo problemų sprendimo būdo. Toks juridinio asmens dalyvio vaidmuo inicijuojant juridinio asmens nemokumo (bankroto) procesą yra reikšmingas siekiant užtikrinti veiksmingą bankroto procesą. Juridinio asmens dalyvio informavimas apie ketinimą iškelti bankroto bylą juridiniam asmeniui turėtų būti vertinamas kaip imperatyvus ir privaloma ikiteisminės bankroto bylos iškėlimo stadijos dalis, taigi, atsižvelgiant į pasikeitusį teisinį reguliavimą, teismų praktika, suformuota taikant ĮBĮ, neturėtų būti taikoma.
3. Atsižvelgiant į tai, kad bankroto proceso vykdymo stadijoje JANĮ sudaro galimybes juridinio asmens savininkams imtis aktyvių veiksmų siekiant išsaugoti įmonę, akcininkams turėtų būti garantuojamos teisės dalyvauti bankroto vykdymo procese, *inter alia*, ginčyti kreditorių susirinkimo ir komiteto sprendimus, kurie daro įtaką jų teisėms ir pareigoms, ir inicijuoti bankroto bylos nutraukimą, teikiant siūlymą sudaryti taikos sutartį ar pradėti restruktūrizavimo procesą. Atitinkamai JANĮ 55 straipsnio 2 dalyje nustatytas asmenų, turinčių teisę skusti kreditorių susirinkimo sprendimus, sąrašas turėtų būti plečiamas. Kadangi juridinio asmens, kaip turinio vieneto, pardavimas visų pirma reiškia juridinio asmens dalyvio turto dalies perleidimą, kritikuotinas dabartinis teisinis reguliavimas, pagal kurį juridinio asmens dalyviams nesuteikiama teisės aktyviai dalyvauti įmonės pardavimo procese.
4. Individualios įmonės savininko, kaip ir kitų juridinio asmens dalyvių, procesinė teisinė padėtis nei ĮBĮ, nei JANĮ tiesiogiai neregamentuota, tačiau, kitaip nei ribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens dalyvis, jis neprivalo įrodinėti teisinio suinteresuotumo bylos baigtimi ir, remiantis suformuota teismų praktika, individualios įmonės savininkas visada turi būti patrauktas kaip bendraatsakovis įmonės bankroto byloje. Tokia procesinė neribotos atsakomybės juridinio asmens dalyvio padėtis išsprendžia kai kuriuos procesinius klausimus, tačiau vis dar egzistuoja teisinė spraga dėl individualios įmonės savininko situotinio dalyvavimo individualios įmonės bankroto procese. Atsižvelgiant į kylančių problemų pobūdį ir apimtį, šie klausimai turėtų būti aiškiai reglamentuoti įstatyme. Be to, individualios įmonės savininko kreditoriai, kurių reikalavimai priverstinio vykdymo procese tenkinami pirmąja eile, individualios įmonės bankroto procese atsiduria blogesnėje padėtyje, nes jų reikalavimai tenkinami tik antrąja eile (JANĮ 94 straipsnio 2 dalies 2 punktas) ir toks teisinis reglamentavimas yra nepagrįstas bei socialiai neteisingas.

Literatūra

Norminiai aktai

Europos Parlamento ir Tarybos 2019 m. birželio 20 d. direktyva (ES) 2019/1023 dėl prevencinio restruktūrizavimo sistemų, skolų panaikinimo ir draudimo verstis veikla ir priemonių restruktūrizavimo, nemokumo ir skolų panaikinimo procedūrų veiksmingumui didinti, kuria iš dalies keičiama Direktyva (ES) 2017/1132 (Restruktūrizavimo ir nemokumo direktyva). *OJ L* 172, 2019, p. 18.

Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas (2000). *Valstybės žinios*, 64-1914.

Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (2002). *Valstybės žinios*, 36-1340.

Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (2000). *Valstybės žinios*, 74-2262.

- Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymas (2012). *Valstybės žinios*, 57-2823.
- Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas (2001). *Valstybės žinios*, 31-1010.
- Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymo Nr. IX-216 4, 5, 8, 9, 10, 11, 23, 33 ir 36 straipsnių pakeitimo įstatymas. *TAR*, 2015-17031.
- Lietuvos Respublikos individualių įmonių įstatymas (2003). *Valstybės žinios*, 112-4991.
- Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymas (2019). *TAR*, 2019-10324.

Specialioji literatūra

- Boon, G. (2018). Harmonising European Insolvency Law: The Emerging Role of Stakeholders. *International Insolvency Review*, 27, 150–177.
- Bork, R. (2020). *Corporate Insolvency Law*. Intersentia.
- Mikuckienė, V. (2005). Kreditorių teisių įgyvendinimas bankroto procese. *Jurisprudencija*, 77(69), 33–40.
- Norkus, R. (2004). Procesiniai bankroto bylų nagrinėjimo ypatumai. *Jurisprudencija*, 57(49), 82–94.
- Tamošiūnienė, E., Višinskis, V., Kirkutis, M., Jokubauskas, R. (2020) Nemokumo proceso inicijavimo veiksmingumo problemos. *Teisė*, 117, 47–63.
- Višinskis, V. (2005). Skolų išieškojimas iš bankrutuojančios individualios (personalinės) įmonės ir jos savininko. *Jurisprudencija*, 69(61), 36–43.

Teismų praktika

- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. balandžio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-228/2008.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gruodžio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-400/2012.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. lapkričio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-485-421/2016.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. gruodžio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-484-219/2017.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. lapkričio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-395-611/2017.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. balandžio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-148-219/2018.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. gegužės 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-169-1075/2019.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. vasario 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-81-916/2019.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. birželio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-175-1075/2020.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. vasario 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-6-823/2020.
- Lietuvos apeliacinio teismo 2006 m. kovo 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-178/2006.
- Lietuvos apeliacinio teismo 2017 m. vasario 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-512-157/2017.
- Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. balandžio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-676-781/2020.
- Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. balandžio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-479-407/2021.
- Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. balandžio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-586-407/2021.
- Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. sausio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-177-241/2021.
- Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. vasario 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-239-241/2021.
- Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. vasario 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-311-241/2021.
- Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2020 m. sausio 16 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eA-2443-520/2019.
- Šiaulių apygardos teismo 2020 m. rugpjūčio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. B2-502-357/202.

Kita

- European Law Institute. Rescue of Business in Insolvency Law [online]. Available at: https://www.europeanlawinstitute.eu/fileadmin/user_upload/p_eli/Publications/Instrument_INSOLVENCY.pdf [Accessed 14 May 2021].
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Teisėjų senato 2001 m. gruodžio 21 d. nutarimas „Dėl įstatymų taikymo įmonių bankroto byloje“ Nr. 33.
- Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymo Nr. IX-216 4, 5, 8, 9, 10, 11, 23, 33 ir 36 straipsnių pakeitimo įstatymas. *TAR*, 2015-10-28, Nr. 2015-17031.
- UNCITRAL. Legislative Guide on Insolvency Law [online]. Available at: http://www.uncitral.org/pdf/english/texts/insolven/05-80722_Ebook.pdf [Accessed 12 May 2021].

The Legal Status of Members of a Legal Entity in Bankruptcy Proceedings

Egidija Tamošiūnienė

(Vilnius University)

Vigintas Višinskis

(Mykolas Romeris University)

Audronė Balsiukienė

(Court of Appeal of Lithuania)

Mykolas Kirkutis

(Mykolas Romeris University)

S u m m a r y

The article analyses the position, rights and obligations of members of a legal entity in corporate insolvency proceedings. A participant of a legal entity is a person who maintains ownership of the company throughout bankruptcy proceedings. The preservation of the right of ownership to a legal person in bankruptcy proceedings is justified by the economic interest of a legal person, and the legal interest of a member of a legal person arises from the rights and obligations granted to it directly by the Law on Insolvency of Enterprises. Participants of a legal entity do not have the right and obligation to initiate bankruptcy proceedings, but must be informed about the commencement of insolvency proceedings, which is essentially linked to the right to decide on the resolution of the company's insolvency. During bankruptcy proceedings, participants of a legal entity have the right to seek the termination of the bankruptcy proceedings after the financial claims of all creditors have been met and the costs of administration of the bankruptcy proceedings have been covered.

At both national and European Union level, the preservation of a company as an operating entity is recognized as a priority in insolvency proceedings. The article raises the question whether the rights of participants of a legal entity in bankruptcy proceedings can be effectively exercised in accordance with the current legal regulation, which does not ensure the actual participation of the participants in bankruptcy proceedings and information about these proceedings. The article also analyses the legal status of the owner of an unlimited liability enterprise in bankruptcy proceedings. The article also raises questions about the involvement of other entities, such as the spouse of a sole proprietorship in bankruptcy proceedings and the principle of equality of creditors when recovering not only under the obligations of a legal person with unlimited civil liability but also under its obligations.

Juridinio asmens dalyvio teisinis statusas bankroto procese

Egidija Tamošiūnienė

(Vilniaus universitetas)

Vigintas Višinskis

(Mykolo Romerio universitetas)

Audronė Balsiukienė

(Mykolo Romerio universitetas)

Mykolas Kirkutis

(Mykolo Romerio universitetas)

S a n t r a u k a

Straipsnyje analizuojama juridinio asmens dalyvių padėtis, teisės ir pareigos juridinių asmenų nemokumo procese. Juridinio asmens dalyvis yra asmuo, turintis nuosavybės teisę į įmonę viso bankroto proceso metu. Siekis išsaugoti nuosavybės teisę į juridinį asmenį bankroto procese pagrindžia ekonominį juridinio asmens suinteresuotumą, o teisinis juridinio asmens dalyvio suinteresuotumas kyla iš tiesiogiai JANĮ įtvirtintų jam suteiktų teisių ir pareigų. Juridinio asmens dalyviai neturi bankroto iniciatyvos teisės, tačiau turi būti informuoti apie ketinamą pradėti bankroto procesą, ši pareiga iš esmės siejama su teise nuspręsti dėl įmonės nemokumo problemų sprendimo. Viso bankroto proceso metu juridinio asmens dalyviai turi teisę siekti bankroto bylos nutraukimo patenkinus visų kreditorių finansinius reikalavimus ir padengus bankroto proceso administravimo išlaidas, taip pat turi teisę derėtis su kreditoriais dėl taikos sutarties sudarymo ar restruktūrizavimo plano parengimo.

Tiek nacionaliniu, tiek Europos Sąjungos lygmeniu pripažįstama, kad tikslas išsaugoti bendrovę, kaip veikiančią ūkio subjektą, yra prioritetas prieš likvidavimo dėl bankroto procedūras. Straipsnyje keliamas klausimas, ar juridinio asmens dalyviams nustatytos teisės bankroto procese gali būti efektyviai įgyvendintos pagal šiuo metu galiojančią teisinę reguliavimą, kuris neužtikrina juridinio asmens realaus dalyvavimo bankroto procese ir informacijos apie bankroto proceso eigą suteikimo. Taip pat analizuojamas individualios įmonės dalyvio teisinis statusas bankroto procese. Be to, keliami klausimai dėl kitų subjektų, pavyzdžiui, individualios įmonės savininko sutuoktinio, dalyvavimo bankroto procese ir kreditorių lygiateisiškumo principo, kai išieškoma ne tik pagal neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens, bet ir pagal jo savininko prievoles.

Egidija Tamošiūnienė – Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Privatinės teisės katedros partnerystės profesorė, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėja. Svarbiausi moksliniai interesai ir tyrimų sritys – civilinis procesas, nemokumo teisė, tarptautinė privatinė teisė.

Egidija Tamošiūnienė is a Professor of Partnership at the Department of Private Law, Faculty of Law, Vilnius University, and a judge of the Civil Cases Division of the Supreme Court of Lithuania. Her principal scientific interests and research areas are civil proceedings, insolvency law, and private international law.

Audronė Balsiukienė – Mykolo Romerio universiteto Privatinės teisės instituto doktorantė, Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėja. Svarbiausi moksliniai interesai ir tyrimų sritys – civilinis procesas, nemokumo teisė.

Audronė Balsiukienė is PhD student at the Institute of Private Law of Mykolas Romeris University and a judge's assistant at the Court of Appeal of Lithuania. Her principal scientific interests and research areas are civil procedure, insolvency law.

Vigintas Višinskis – Mykolo Romerio universiteto Privatinės teisės instituto profesorius, Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjas. Svarbiausi moksliniai interesai ir tyrimų sritys – civilinis procesas, nemokumo teisė, tarptautinė privatinė teisė.

Vigintas Višinskis is a Professor at the Institute of Private Law of Mykolas Romeris University and a judge of the Civil Cases Division of the Lithuanian Court of Appeal. His principal scientific interests and research areas are civil proceedings, insolvency law, and private international law.

Mykolas Kirkutis – Mykolo Romerio universiteto Privatinės teisės instituto lektorius, doktorantas, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjo padėjėjas. Svarbiausi moksliniai interesai ir tyrimų sritys – civilinis procesas, nemokumo teisė, tarptautinė privatinė teisė.

Mykolas Kirkutis is a lecturer and PhD student at the Institute of Private Law of Mykolas Romeris University and a judge's assistant at the Supreme Court of Lithuania. His principal scientific interests and research areas are civil proceedings, insolvency law, and private international law.